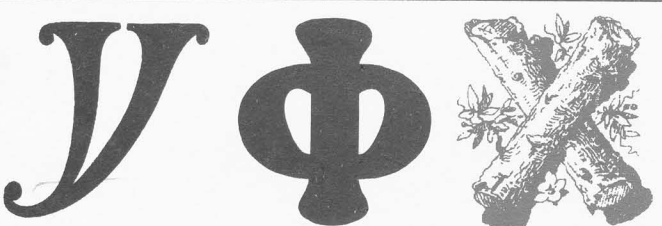

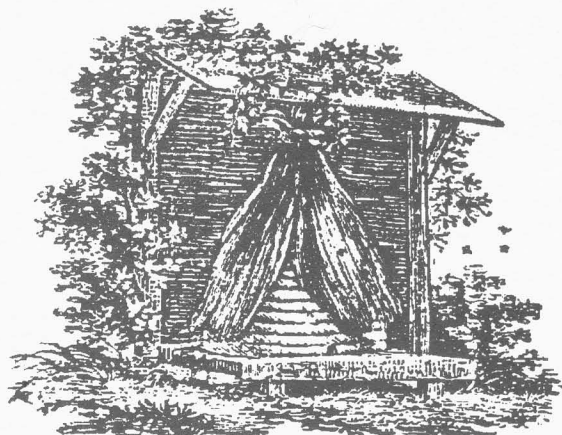
Језик данас

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Војин Недељковић <i>Сйрана имена или йревођење нейреводивој . . . . .</i>	1
Егон Фекете <i>Пошћайалице — елементи језичкој шунда . . . . .</i>	5
Никша Стипчевић <i>Геси уз реч . . . . .</i>	8
Свенка Савић <i>Орйоирафија и йтерминолојија у йтекстојовима о балетју . . . . .</i>	10
Милан Шипка <i>Новине или новина? . . . . .</i>	13
Радојица Јовићевић <i>Јубилеј . . . . .</i>	16
<i>Језичке недоумице . . . . .</i>	18
<i>Писци о језику . . . . .</i>	23

Ејон Фекеџе

ПОШТАПАЛИЦЕ — ЕЛЕМЕНТИ ЈЕЗИЧКОГ ШУНДА

Ту недавно један наш саговорник упитао је, више у шали него озбиљно — постоји ли и у језику шунд, језички шунд.

Ако побемо од самог значења по коме, иначе, немачка реч „шунд”, означава — ’робу без вредности, производно смеће и отпад’, а у преобликованом и у друге сфере пренесеном значењу — ’дело, обично уметничко, без икакве (дакле уметничке, литерарне или друге какве) вредности’, онда би и језички шунд морао значити речи или изразе који, са језичког, дакле информативно-комуникацијског становишта (јер језик је

пре свега информативно средство општења) немају никакву изражајну вредност, већ представљају испразни, безвредни језички материјал отпадног карактера, дакле, речи које ништа не значе, ништа не казују и, самим тим, представљају језичку натруху којој у ваљаном језичком изразу нема места.

Имамо ли, дакле, таквих речи и израза који јесу језички шунд? Ако обратимо пажњу на начин на који многи говорници исказују своје мисли, неће бити тешко запазити такве језичке елементе.

Из школе су нам познате речи које теорија назива 'плеоназмима', такве као *мала бебица, сјусјити се доле, имајти свој властити дом*, где су речи непотребно наведене јер се или подразумевају ('мала бебица', 'спустити се доле') или су истог значења са наведенима ('свој' и 'властити') и сл. Ми, међутим, имамо речи које понекад, иако сувишне, могу имати оправдања, рецимо када се њима жели нешто нарочито да нагласи, а што може имати и извесно стилско обележје (као нпр. у изразима *бео белцајт, јо јолцајт, сам самцајт* или сл.).

Као језички шунд могли бисмо пре означити псовке и опscene речи, поготово оне које се у језику нашега света веома олако и, често, без икакве мотивације и повода изговарају готово у свакој реченици и у најбезазленијим саопштењима, као махиналне узречице, што је типично, истина, за оне људе који имају тешкоћа у изражавању, па им такве речи служе као наративна помагала у казивању.

Овом приликом, кад говоримо о језичком шунду, ми имамо на уму нешто друго. Не оно што је изражајни плеоназам нити оно што спада у псовачки репертоар колоквијалног израза, већ оно што бисмо могли назвати 'језичке поштапалице'.

Одмах да кажемо да је манир употребе језичких поштапалица нетипичан за писани језик, али зато веома уочљив у говорном језичком исказу, посебно онда када лице које говори своје казивање реализује у непосредном, импровизованом излагању или разговору. Вештом и добром говорнику, оном који влада културом усменог језичког саопштавања, тешко ће се омаћи каква сувишна реч, али се зато већина говорника таквом културом говора не може увек похвалити.

О каквим је, дакле, појавама реч?

Довољно је, рецимо, пратити разговоре, интервјуе или друга импровизована, унапред неприпремљена усмена казивања говорника на радију или на телевизији и открити разноврсне, понекад и занимљиве типове и облике језичких поштапалица.

Начинили смо, за ову прилику, избор таквих речи, без намере да исцрпијемо све могућности „поштапања”, а у жељи да на ову језичку појаву, као манир, изричитоје укажемо.

Занимљив је, рецимо, веома распрострањен, и по свој прилици несвестан махиналан манир многих саговорника да када треба да одговоре на неко постављено питање, свој одговор као по правилу започињу речом „па”. Ова речца, наравно, нема никакву значењску функцију: говорник је најчешће изговара као несвесну реч-паузу, вероватно из потребе да њоме добије у времену, служи се њоме да задобије тзв. психичку секунду пре започињања одговора.

Несигурнији говорник или саговорник да би, ваљда, добио више времена од психолошке секунде, поступиће лукавије и овесталој речци „па” додаће и друге поштапајуће сегменте. Показаћемо то на неколико забележених примера.

На питање:

— Каква су ваша искуства са путовања по Бугарској? — саговорник одговара:

— **Па, шта ја знам, добра су...**

Одговори могу бити, дакако, и другачије конципирани ради добијања у времену за концентрацију:

— **Па, да вам кажем нешто, добро је било;**

— **Па, ево, да кажем, у последње време нешто је више прелазака границе наших војача;**

— **Ја бих био срећан када бисмо, да кажем, могли да успоставимо сарадњу са суседима;**

— **То је, да кажем, програм који је влада прихватила;**

— **Сви органи су се, да кажем, томе посветили;**

— **И резултати су, да кажем, сада врло добри;**

— **Чујте, да вам кажем, ја нисам против Вука Драшковића;**

— **Тако да, хоћу да кажем, све је ипак ту.**

Има, дакако, и другачијих поштапалица. На питање, рецимо:

— **Како се врши накнада штете?** — одговор је гласио:

— **Па, овако, ми имамо примања из републичког буџета, али они касне;**

— **Па, чујте, овај, то питање није свим разјашњено.**

Овде се сусрећемо са комбинованом поштапалицом надопуњеном и класичном и

веома распрострањеном узречицом *овај*, типичном за све оне који замуцкују, имају потребе да застајкују у говору, поготово кад не знају како да наставе исказ или мисао.

Врло је распрострањен и овакав почетак одговора на питање:

— **Па, знате како...** ја се најбоље осећам кад је пун Месец.

Слични су по типу и одговори као:

— **Па, знате шта**, о томе би се могло много говорити;

— **Знате шта**, код нас је дошло до опструкције интензитета саобраћаја;

— **Према томе, знате, овај**, ми смо сматрали да је разговор завршен и сл.;

а у рационалнијој верзији поштапалице *џа*, *знајте џија* и сличне најчешће су ограничене само на оно *знајте*, тј. на поштапалицу која се може сматрати „класичном”, тј. веома уходаном, као у примерима:

— **Знате**, кад пацијент дође у коми онда се не пита о зрачењу;

— То је један од оних захтева, **знате**, који се често постављају;

— Ја се, **знате**, у томе не сналазим баш најбоље;

— У неким земљама, **знате**, постоји *numerus clausus*;

— Али **знате**, политика и свет, па и ми се мењамо;

— Ми смо веома континуирано, **знате**, радили на томе;

— Али, **знате**, процеси су неки незауствљиви ако их не усмерите на прави начин.

Има, дакако, и другачијих „решења”, таквих која се у облику квазипитања удевају било где у реченици:

— То је, **је л' тако**, један велики проблем који морамо да савладамо;

— Мандати у Скупштини су подељени, **је л' тако**, међу страначким посланицима...

— А моје мишљење би било слободније и било би, **ако смијем тако рећи**, потпуније ако би било више кандидата;

— Наша дужност сада је да сагледамо ствар веома, **веома, веома** озбиљно и потпуно, **ако тако могу да кажем**, да то значи...

— Верујем такође, **је ли**, да ће такво наше искуство бити све мање погрешно схваћено —

па изгледа као да говорник пита или од саговорника тражи потврду за оно што, у ствари, саговорнику даје као одговор.

Неке друге поштапалице чак саме собом изражавају немоћ говорникову да у тренутку саопштавања нађе праву реч или израз, па у жељи да добије у времену вели:

— Ви сте питање, **како да кажем**, врло сузили;

— Студенти су седели, **како бих рекао**, онако гандијевски, напола голи — што говорника, у неку руку, деградира и само по себи делује неугодно.

Варијетети за одуговлачење понекад гласе и другачије, на пример:

— **Е, сад**, људи су научени да их нико не пита како живе;

— Та ствар је, **рекли бисмо**, одавно решена па се морају предузети нове мере.

Овим, дакако, није приказан сав репертоар могућих комбинација који се, као што се види, креће од готово неартикулисаних гласова, почев од оних најнеугоднијих типа *â-â-â*, *ê-ê-ê* која се понекад отегну и на неколико секунди (док човек размишља) до оних које се реализују као речце типа *џа*, до потпуних речи, као *овај*, *знајте*, *оно* и сл. и читавих синтагматских или реченичних конструкција као: *рекли бисмо*, *знајте џија*, *како да кажем*, *како бих рекао*, *ако џако моју да кажем*, *је л' џе* итд.

Одговор на питање зашто се овакве поштапалице употребљавају ствар је психолошко-лингвистичке анализе, коју ми овом приликом не чинимо. Указујемо на ову појаву више са естетско-прагматичног полазишта, у жељи да говорницима — нарочито онима који се оглашавају наступима на јавним медијима, таквима као што су радио и телевизија — скренемо пажњу на ову појаву, које можда нису ни сами свесни док говоре, с напоменом да говор зачињен несувислим, непотребним и несмисленим речима не може бити одлика доброг говорења, те да би свако ко држи до свог говорног нивоа морао свесно настојати да своје излагање ослободи таквих речи, које се с мање или више права одиста могу сврстати у језички шунд.

Уосталом, не само уклањање поштапалица већ и општа брига за властити језички израз, били би вредан допринос култури го-

---

ворења, а тиме и лепоти нашег језика уопште, чему се до сада једва поклањала потребна пажња.

Најзад, можемо се упитати — има ли лепшег задовољства него слушати говорника чија реченица тече лепо, ритмично, стилски култивисано, и без језичких натруха, по-

штапалица и рогобатности, и обрнуто — има ли непријатнијег дојма него слушати говор натруњен муцањем, акањем, неприродним натежањем, сувишним и несмисленим речима којима се понекад служе, истини за вољу, чак и понеки мудри говорници и високи интелектуалци.